

Opis źródła:

Relacja z obchodów 12 rocznicy wybuchu powstania styczniowego w których uczestniczyli Karol Marks i Fryderyk Engels opublikowana pierwotnie na łamach „Der Volksstaat” nr 34 z 24 marca 1875 r. Karol Marks w swym wystąpieniu wiąże wyraźnie polski interes narodowy z ruchem rewolucyjnym. Niepodległość Polski dla Marksa jest warunkiem sukcesu rewolucji w Rosji. Ponadto Marks nie kryje podziwu dla polskich powstańców i rewolucjonistów uczestniczących w zrywach zbrojnych w całej Europie.

Miejsce wydania:

K. Marks, F. Engels, Dzieła Wybrane t. III - Warszawa 1982 str. 105-109

Treść źródła:

Również i w tym roku odbyła się w Londynie uroczystość ku czci powstania polskiego 22 stycznia 1863 r. W uroczystości wzięli bardzo liczny udział nasi towarzysze niemieccy; wielu z nich przemawiało, m.in. Engels i Marks.

„Mówiono tu - powiedział Engels - o przyczynach, które sprawiają, że rewolucjoniści wszystkich krajów odnoszą się z sympatią do sprawy Polski i występują w jej obronie. Na jedno tylko wskazać zapomniano, na to mianowicie, że sytuacja polityczna, w jakiej postawiono Polskę, jest na wskroś rewolucyjna, że nie pozostawia ona Polsce żadnego innego wyboru, jak być rewolucyjną lub zginąć. Stało się to widoczne już po pierwszym rozbiore, spowodowanym dążeniami szlachty polskiej do zachowania ustroju i przywilejów, które utraciły od dawna swą rację bytu, działały na szkodę kraju i porządku powszechnego, zamiast utrzymywać spokój i tworzyć dogodne warunki do postępu. Już po pierwszym rozbiore część szlachty dostrzegła swój błąd i doszła do przekonania, że odbudowanie Polski może nastąpić tylko w drodze rewolucji, a w 10 lat później widzieliśmy, jak Polacy walczyli o wolność w Ameryce. Rewolucja Francuska 1789 roku znalazła natychmiast swój oddźwięk w Polsce. Konstytucja 1791 roku, głosząc prawa człowieka, stała się sztandarem rewolucji nad brzegami Wisły i uczyniła z Polski awangardę rewolucyjnej Francji, i to właśnie w chwili, gdy trzy mocarstwa, które już raz Polskę ograbiły, zjednoczyły się, by ruszyć na Paryż i zdusić rewolucję. Czyż mogły one ścierpieć, by w centrum koalicji zagnieździła się i umocniła rewolucja? W żadnym razie! I oto znowu rzuciły się na Polskę, tym razem zamierzając pozbawić ją ostatecznie bytu

narodowego. Rozwinięcie przez Polskę rewolucyjnego sztandaru było jedną z głównych przyczyn uzasadniających jej ujarzmienie. Kraj, który poćwiartowano i skreślono z listy narodów dlatego, że był rewolucyjny, może szukać ocalenia; jedynie i tylko w rewolucji. Toteż Polaków spotykamy wszędzie tam, gdzie toczy się walka rewolucyjna. Polska zrozumiała to w 1863 roku i ogłosiła podczas powstania, którego rocznicę dziś święcimy, najbardziej radykalny program rewolucyjny, jaki kiedykolwiek wysunięto na wschodzie Europy. Byłoby śmieszne, gdyby - z uwagi na istnienie polskiej partii arystokratycznej - uważać rewolucjonistów polskich za arystokratów dążących do przywrócenia Polski arystokratycznej z 1772 roku. Polska z 1772 roku zginęła bezpowrotnie. Żadna siła nie będzie w stanie wskrzesić jej. Nowa Polska, którą rewolucja powoła do życia, będzie się różnić pod względem społecznym i politycznym od Polski z roku 1772 tak zasadniczo, jak społeczeństwo, ku któremu zmierzamy, różnić się będzie od społeczeństwa dzisiejszego.

Jeszcze kilka słów. Nikt nie może bezkarnie ujarzmić innego narodu. Trzy mocarstwa, które zamordowały Polskę, zostały srogo ukarane. Spójrzcie na moją ojczyznę: na Prusy Niemcy. Pod płaszczykiem zjednoczenia narodowego wcieliliśmy Polaków, Duńczyków, Francuzów - i mamy Wenecję¹ po trzykroć; wszędzie mamy wrogów, uginamy się pod brzemieniem długów i podatków, aby utrzymać niezliczone masy żołnierzy, którzy muszą jednocześnie służyć za narzędzie ucisku niemieckich robotników. Austria, nawet ta oficjalna, zdaje sobie bardzo dobrze sprawę, jakie kłopoty sprawia jej ten kawałeczek Polski. W czasie wojny krymskiej Austria skłonna była wystąpić przeciwko Rosji pod warunkiem, że rosyjska Polska zostanie zajęta i oswobodzona. To jednak nie mieściło się w planach Ludwika Napoleona, a tym mniej w planach Palmerstona². A co widzimy w Rosji: w roku 1861 wybuchł pierwszy poważny ruch studencki, tym groźniejszy, że wśród ludu panowało powszechne wielkie wzburzenie w następstwie oswobodzenia chłopów od poddaństwa; cóż tedy uczynił rząd rosyjski, który doskonale widział niebezpieczeństwo? - Sprowokował w Polsce powstanie 1863 roku; dowiedziono bowiem, że powstanie to jest jego dziełem. Ruch studencki, głębokie wzburzenie wśród ludu znikły natychmiast, a ich miejsce zajął szowinizm rosyjski, który szeroką falą rozlał się po Polsce, gdy poszło o utrzymanie panowania rosyjskiego w tym kraju. W ten sposób pierwszy znaczny ruch w Rosji skończył się niczym wskutek fatalnej walki przeciwko Polsce. Zaprawdę, odbudowanie Polski leży w interesie rewolucyjnej Rosji, z radością przeto

---

¹ Tereny zajętej po wojnach napoleońskich przez Austriaków Wenecji były ośrodkiem trwających przez dekady niepokojów na tle narodowościowym.

² Angielski polityk i minister, związany z Torysami a później z wigami.

usłyszałem dzisiejszego wieczoru, że pogląd ten jest zgodny z przekonaniem rewolucjonistów rosyjskich" (którzy w tym duchu wypowiedzieli się na zebraniu).

Marks powiedział mniej więcej, co następuje: Partia robotnicza Europy jest jak najżywiej zainteresowana w wyzwoleniu Polski, a pierwszy program „Międzynarodowego Stowarzyszenia Robotników uznaje odbudowę Polski za jeden z celów polityki robotniczej. Jakież są przyczyny tego szczególnego zainteresowania partii robotniczej losem Polski?

Przede wszystkim oczywiście sympatia dla narodu ujarzmionego, który nieustanną bohaterską walką przeciwko swym ciemnościom dowiódł swego historycznego prawa do niezawisłości narodowej i do samookreślenia. Nie ma bynajmniej sprzeczności w tym, że międzynarodowa partia robotnicza dąży do odbudowania narodu polskiego. Przeciwnie: dopiero kiedy Polska znowu zdobędzie swą niepodległość, dopiero kiedy znowu będzie mogła sama o sobie stanowić jako naród niezawisły, dopiero wtedy może się znowu zacząć jej rozwój wewnętrzny i Polska będzie mogła samodzielnie uczestniczyć w dziele społecznej przebudowy Europy. Dopóki zdolny do życia naród znajduje się pod jarzmem obcego zaborcy, dopóty musi on kierować wszystkie swe siły, wszystkie swe dążenia, całą swą energię przeciwko wrogowi zewnętrznemu; dopóki zatem jego życie wewnętrzne jest sparaliżowane, dopóty nie jest on zdolny do walki o wyzwolenie społeczne. Irlandia, Rosja pod jarzmem mongolskim i inne dają nam tego wymowne przykłady.

Inną przyczyną sympatii partii robotniczej dla sprawy wskrzeszenia Polski jest szczególnie położenie geograficzne i wojskowo-strategiczne oraz historyczna sytuacja tego kraju. Podział Polski jest spoiwem, łączącym trzy wielkie despotie militarne: Rosję, Prusy i Austrię. Tylko odbudowanie Polski może tę więź rozerwać i tym samym usunąć z drogi największą przeszkodę emancypacji społecznej narodów europejskich.

Ale główną przyczyną sympatii klasy robotniczej dla Polski jest następująca: Polska jest nie tylko jedynym plemieniem słowiańskim, ale jest również jedynym narodem europejskim, który walczył i walczy nadal jako kosmopolityczny żołnierz rewolucji. Polska przelewała swą krew w amerykańskiej wojnie o niepodległość; jej legiony walczyły pod sztandarem pierwszej republiki francuskiej; swoją rewolucją w 1830 r. udaremniła uzgodnioną wówczas między zaborcami inwazję na Francję; w 1846 roku, w Krakowie, Polska jako pierwsza w Europie zatknęła sztandar rewolucji socjalnej; w 1848 roku bierze wybitny udział w walkach

rewolucyjnych na Węgrzech, w Niemczech i we Włoszech; wreszcie w 1871 roku Polska daje Komunie Paryskiej najlepszych generałów i najbardziej bohaterskich żołnierzy.

W krótkich momentach, gdy masy ludowe w Europie uzyskiwały swobodę działania, przypominały sobie swój dług wobec Polski. Pierwszym czynem ludu po zwycięskiej rewolucji marcowej w Berlinie w 1848 roku było uwolnienie polskich więźniów - Mierosławskiego i jego towarzyszy niedoli - oraz proklamowanie odbudowy Polski; w Paryżu, w maju 1848 roku, Blanqui kroczył na czele robotników przeciwko reakcyjnemu Zgromadzeniu Narodowemu, aby zmusić je do zbrojnej interwencji w obronie Polski; wreszcie w 1871 roku, kiedy robotnicy Paryża ukonstytuowali się jako rząd, oddali Polsce cześć powierzając jej synom dowództwo wojskowe swoich sił zbrojnych.

Również w chwili obecnej niemiecka partia robotnicza nie daje się bynajmniej sprowadzić ze słusznej drogi reakcyjnym wystąpieniom posłów polskich w niemieckim Reichstagu; wie ona, że panowie ci działają nie w imię Polski, ale w imię swych prywatnych interesów; wie, że polski chłop, robotnik, słowem - każdy Polak nie zaślepiony interesami stanowymi musi zrozumieć, iż Polska jednego tylko sprzymierzeńca w Europie posiada i posiadać może - partią robotniczą.
- Niech żyje Polska!

Słowniczek pojęć (i osób):

Międzynarodowe Stowarzyszenie Robotników - Międzynarodowe Stowarzyszenie Robotników zwane I Międzynarodówka, było organizacją międzynarodową założoną w 1864 roku, która zrzeszała robotników i była zaangażowana w sprawy społeczne i polityczne.

Robotnicy Paryża 1871 r. - Paryscy robotnicy, którzy w czasie Komuny Paryskiej tworzyli rząd robotniczy i zostali uznani za bohaterów przez innych rewolucjonistów. Naczelnym dowódcą robotników Komuny Paryskiej był weteran powstania styczniowego Jarosław Dąbrowski.

Wskazówki:

Tekst powinien być omówiony na zajęciach o kształtowaniu się ustrojów politycznych w drugiej połowie XIX w. Warto pamiętać, że Karol Marks bardzo negatywnie odnosił się do państwa Rosyjskiego, a jego polonofilskie sympatie (których Engels nie podzielał) były znane od czasów jego publikacji w *Gazecie Reńskiej*, kiedy to wzywał do odbudowy państwa polskiego jako siły zdolnej obronić Europę przed Rosją (sic!).

Pytania do źródła

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i średniej (poziom podstawowy):

1. Jakie były główne przyczyny, które Engels wskazał jako motywację rewolucjonistów do popierania sprawy Polski?
2. W jaki sposób Engels i Marks oceniali rolę Polski w kontekście rewolucji i walki o niepodległość?
3. Jakie były historyczne przykłady, które Engels i Marks przywołali, aby udowodnić rewolucyjną rolę Polski?
4. W jaki sposób tekst odnosi się do geograficznego i wojskowo-strategicznego znaczenia Polski w Europie?

Literatura pomocnicza:

Marks i Engels o Polsce, J. Twierdziński (red.), Warszawa 1971;

Ciołkosz, *Karol Marks a powstanie styczniowe*, Londyn 1963.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Mateusz Maleszka